

**Seyf-i Serâyî'nin Gülistan Tercümesi'ndeki Bağlı Cümleler Üzerine Bir  
İnceleme****Analysis on The Connected Sentences in Seyf-i Serâyî's Translation of Gülîstân**

Hami AKMAN (1).(\*)

**ÖZET**

Sadece Fars edebiyatında değil dünya edebiyatında da ün yapmış Sa'dî'nin iki önemli eserlerinden birisi olan Gülistan birçok dile tercüme edilmiştir. Eser Türkçeye ilk defa Kıpçak dönemi ediplerinden Seyf-i Sarâyî tarafından kazandırılmıştır. Bu çalışmada söz konusu eserde yer alan bağlı cümleler ele alınmıştır. Gülistan Tercümesi'nde toplam bağlı cümle sayısı 1357'dir. Bu sayının 1333 tanesi bağlama edatlarıyla kurulanlardan, 24 tanesi ise karşılaştırma ve denkleştirme edatlarıyla kurulanlardan oluşmaktadır. Bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümlelerden ama (23), dağı (338), ki/kim (489), çü/çünkü/çünkü (61), likin/velikin/velakin/velî (45), meğer (37), niçük / niçük kim (43), kaçan / kaçan kim (42), eyle/ eyle...kim/ki... (28), ol (kadar) kim... (21) sayısal fazlalıkları, çeşitli anlam ve işlevlerle kullanımlarıyla dikkat çekicidir. Bunlar arasında ki/kim bağlama edatının başka kalıplarla birleşerek oluşturduğu kalıplar da (ança kim, eyle / eyle ... kim/ki..., anın kibi / bigin ... kim...) önemli bir yere sahiptir.

**Keywords:** Seyf-i Sarâyî, Gülistan Tercümesi, Kıpçak Türkçesi, Bağlı Cümle, Bağlama Edatları

**ABSTRACT**

Gulistan, one of the two important works of Sa'dî, who is famous not only in Persian literature but also in world literature, has been translated into many languages. The work was translated into Turkish for the first time by Seyf-i Sarâyî, one of the Kipchak period writers. In this study, the connected sentences in this work are discussed. The total number of connected sentences in Gülistan Translation is 1357. Of this number, 1333 are formed with linking prepositions and 24 are formed with comparing and balancing prepositions. Among the dependent clauses formed with linking prepositions, ama (23), dağı (338), ki/kim (489), çü/çünkü/çünkü (61), likin/velikin/velakin/velî (45), meğer (37), niçük / niçük kim (43), kaçan / kaçan kim (42), eyle/ eyle... The numerical redundancies of kim/ki... (28), ol (kadar) kim... (21) are noteworthy for their use with various meanings and functions. Among these, the patterns formed by combining the preposition ki/kim with other words (ança kim, eyle / eyle ... kim/ki..., anın kibi / bigin ... kim...) also have an important place.

**Anahtar Kelimeler:** Seyf-i Sarâyî, Gülistan Translation, Kipchak Turkish, Connected Sentence, Linking Prepositions.

**GİRİŞ**

Sadece İran ve Doğu edebiyatında değil, bütün dünya edebiyatında tanınan büyük Fars şairi Sa'dî'nin kaleme aldığı Gülistan, adından yazıldığı dönemden itibaren sıklıkla söz ettiren bir eserdir. Sa'dî'nin birçok eser yazdığı bilinmekle birlikte, adıyla özdeşleşen iki eseri vardır ki bunlar Gülistan ile Bostan adlı eserleridir (Karamanlıoğlu, 1989, XXIV). Seyf-i Sarâyî her ne kadar eseri tercüme etmiş olsa da kelimesi kelimesine bir tercümeden ziyade şiirlerin oldukça serbest bir tarzda çevirmiş; ancak nesir kısımlarında Farsça aslına sadık kalmıştır. Gülistan Tercümesi, Memlük-Kıpçak Türkçesindeki en güzel edebî eser olma özelliğine sahiptir. Eserin mütercimi Seyf-i Sarâyî söz konusu eseri olduğu gibi çevirmediği için ona, "orijinal manzumelerin şairidir" denilebilir (Eckmann,

\* Responsible Author/Sorumlu yazar

<sup>1</sup> Dr., Bağımsız Araştırmacı  
Malazgirt MYO,  
hamiakman@gmail.com  
0000-0001-8787-23-19

**Article History/Makale Tarihi:**

Received/Teslim :22.08.2024  
Accepted/Kabul :25.11.2024  
Published/Yayımlama :31.12.2024

**Cited/Atf:**

Akman, H. (2024). Seyf-i Serâyî'nin Gülistan Tercümesi'ndeki Bağlı Cümleler Üzerine Bir İnceleme, *Bulanık MYO Sosyal Bilimler Dergisi (BULSODER)*, 2 (2), 22-38.

**Copyright/Telif Hakkı**

Bu makale, Creative Commons Atf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC)'nin hüküm ve koşulları altında dağıtılan açık erişimli bir makaledir.

2017). Bu eserin tek nüshası Leiden'dedir (Akar, 2013). Söz konusu eser, çoğunluğu *Anadolu Türkçesine* ait olan, eldeki Türkçe Gülîstan tercümelerinin ilki olma özelliğine sahiptir (Karamanlıoğlu, 1989, XXIV).

Bu çalışmada Seyf-i Sarâyî'nin *Gülîstan Tercümesi* (Kitâb Gülîstan bi't-Türkî) adlı eserindeki *bağlı cümleler* ele alınmıştır. *Bağlı cümle* “ve, veya, ama, da, fakat, halbuki, lakin, meğer vb. bağlaçlardan biri ile birbirine bağlanmış olan ve aralarındaki anlam ilişkisi de bu bağlaçlardan biri ile sağlanan bağımsız cümlelerden oluşmuş cümleler topluluğudur” (Korkmaz, 2017, 86). Bu tarz cümleleri *bağlı birleşik cümle* adı altında ele alan Mehmet Özmen (2016) şu tanımları yapmıştır: “İki cümlenin birbirlerine cümle bağlayan bağlaçlarla bağlanmasıyla oluşur. Bağlı cümle iki veya daha fazla bağlaçla bağlanmış cümlelerden de oluşabilir. Cümleleri birbirine bağlayan bağlaçların ortak özelliği iki cümleyi birbirini bağlamış olmalarıdır.” Ahmet Topaloğlu (2019) *birleşik cümle* için; *iç içe birleşik cümle*, *ki'li birleşik cümle* ve *şartlı birleşik cümle* alt başlıklarının bulunduğunu ifade ederek *bağlı cümle*nin (ki'li *bağlı cümle*) bir *birleşik cümle* olduğu bilgisini vermiştir. Muharrem Ergin (2012) de *ki'li birleşik cümle* başlığı altında *şartlı birleşik cümle* ile birlikte *ki'li birleşik cümle*yi de almıştır, yani ona göre *ki bağlacı* ile kurulan cümleler *bağlı cümle* değil; *birleşik cümle*dir. Zeynep Korkmaz (2017) *bağlı cümle* başlığı altında verdiği örnekler arasında *ki'li bağlama edatıyla* kurulan *bağlı cümle* örnekleri de göstererek (*Köylü pancarını kaldırsın, paraya kavuşsun ki bu koca çark alışıldığına dönebilsin*) bu tarz cümleleri de *bağlı cümle* olarak ele almıştır. Günay Karaağaç (2013) *bağlı cümle*yi şöyle tanımlamıştır: “ve, veya, da, fakat, ama, lakin, halbuki, meğer vb. bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış cümleler topluluğu.” Karaağaç (2013), *bağlı cümle*yi kendi arasında *sıralı bağlı cümle* (ve, ile, veya, ilâ gibi bağlama edatlarıyla kurulan cümleler) ile *açıklamalı bağlı cümle* (genelde ki edatıyla kurulan cümlelerin aşınarak kalıplaşmış hâli) olarak iki alt başlıkta ele almıştır. Leyla Karahan (2013) *Türkçenin Söz Dizimi*'nde, *bağlama edatlarıyla bağlanan cümleler* başlığı altında *ki* ile ve bağlama edatlarıyla kurulan *bağlı cümle* örnekleri vermiştir. Karahan *bağlama edatlarıyla kurulan bağli cümlelerin* cümlede *sıralama*, *karşılaştırma*, *benzetme*, *açıklama*, *sebep*, *sonuç*, *amaç karşıtlık*, *eşitlik*, *beraberlik* vb. anlamlarda kullanılma göreviyle kullanıldığını ifade etmiştir. İfadelerden anlaşılacağı üzere Karahan da *ki* edatıyla kurulan cümleleri *birleşik cümle* başlığı altında değil; *bağlı cümle* olarak ele almıştır. İbrahim Delice (2018), *bağlı cümleler* için şöyle bir tanım yapmıştır: “Cümleleri sadece sıralama işlevi ile birleştiren ve sıralı cümle yapan edatlar hariç, bağlama edatları yoluyla gerçekleştirilen cümle dizisidir.” Delice'nin bu cümle çeşidi altında verdiği örneklerden *ki* bağlama edatıyla kurulan bir cümleye de yer verilmiştir; yani Delice de *ki bağlama edatını* *bağlı cümle* başlığı altında değerlendirmiştir. Vecihe Hatiboğlu (1978), *ki'li bağlama edatıyla* kurulan cümleler için *bağlaçlı yantümce* ifadesini kullanmıştır. Atabay, Özel ve Çam (2003) *birleşik tümce* başlığı altında *dilek ve koşul bildiren yantümceler* (yantümce bazen *de*, *bile* bağlaçlarıyla pekiştirilir), *temel tümceye ki bağlacıyla bağlanan yantümceler* (bu bağlaç sonundaki cümleyi önceki cümleye neden, sonuç, açıklama gibi işlevlerde bağlar) vd. alt başlıkları ele almışlardır; yani *ki'li cümleleri birleşik tümce* olarak ele almışlardır. Haydar Ediskun (2017), “Aralarında anlam ilgisi bulunan ya da sezilen basit ya da birleşik cümleler, birbirlerine bir bağlaçla bağlanıp cümleler zinciri oluşturabilirler. Bu cümleler zincirine *bağlı cümleler* denir.” Özkan, Toker ve Aşçı (2016). *ki'li bağli cümle*yi, *şartlı birleşik cümle* ve *iç içe birleşik cümle* ile birlikte *birleşik cümle*nin alt başlığı olarak ele almıştır. Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere, *bağlı cümle* ve *birleşik cümle* konusunda farklı görüşlerin olduğu görülmektedir. Özellikle *ki bağlama edatıyla* kurulan cümlelerin *birleşik cümle* mi *bağlı cümle* mi olduğunda birlik sağlanamamıştır. Ancak *ki / kim* de *eğer*, *fakat*, *ancak*, *ama* ve *yoksa* gibi bir bağlama edatıdır (Hacıeminoğlu, 2015, 114-217); dolayısıyla bunlar için kullanılan *bağlı cümle* tabirinin *ki / kim* ile kurulan cümleleri de kapsamaması gerekmektedir.

### Araştırmanın Yöntem ve Modeli

Bu çalışmada *Gülîstan Tercümesi*'nde kullanılan *bağlı cümleler* A. *Bağlama edatlarıyla kurulan bağli cümleler*. B. *Karşılaştırma ve denkleştirme edatlarıyla kurulan bağli cümleler* gibi alt başlıkları altında incelenmiştir. *Bağlama edatlarıyla kurulan bağli cümleler* başlığı kendi arasında 22 alt başlığa ayrılmıştır. *Karşılaştırma ve denkleştirme edatlarıyla kurulan bağli cümleler*se 6 alt başlıkta toplanmıştır. Her *bağli cümle*ye anlamı, kullanım sayısı ve işlevi belirtilip örnekler verilmiştir.

### Araştırmanın Kapsamı

Örneklerin tamamı Ali Fehmi Karamanlıoğlu'nun hazırladığı *Gülîstan Tercümesi* adlı eserden alınmıştır. Örnek cümlelerin orijinal hâli başta tırnak içinde verilmiş, parantez içinde ise bunun sayfa

numarası ile satır sayıları gösterilmiştir. Parantezden sonraki tırnak içindeyse bu örnek cümlelerin günümüz Türkiye Türkçesine aktarımı tarafımızca yapılmıştır.

## Bulgular

Gülistan Tercümesi *bağlı cümle*, özellikle *ki/kim’li bağlama edatıyla* kurulan *bağlı cümle*, açısından oldukça zengin ve renkli görünümüne sahiptir. Aşağıda bunlar örnekleriyle gösterilmiştir.

### 1. BAĞLAMA EDATLARIYLA KURULAN BAĞLI CÜMLELER

Bu edatlar, gerek cümle gerekse kelimeleri hem mana hem de şekil bakımından birbirine bağlamaktadır (Hacıeminoğlu, 2015, 112). *Gülistan Tercümesi*’nde bu edatların tespit edilen sayısı 31’dir. Sayıca ve kullanım çeşitliliği açısından *kim/kim* ve *çün/çünkü/çünkim* bağlama edatları önemli veriler sunmaktadır.

#### 1.1. *ammā* Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

İki cümleyi birbirine olumsuzluk ifade ederek bağlayan bu bağlama edatıyla kurulan cümle sayısı 23’tür.

“*Leşker bilen artuğ sen ammā tirilikde biz senden yahşırakbiz*” (79b/13) / “Asker sayın bizden fazla; ama biz senden iyiyiz.” “*Kefenden özgesin koydı ve kitti ammā fakîr-i şadık oldurur kim...*” (80a/5) / “Kefenden başka ne varsa bıraktı gitti; ama sadık fakir odur ki...” “*Hîç kimirse öz cehline ikrâr bolmas ammā ol vaqt ma’lûm bolur kim...*” (108b/11) “Hiç kimse kendi cahilliğini itiraf etmez; ama o zaman malum olur ki...”

#### 1.2. *anıñ kibi / bigin ... kim ...* Bağlama Edatıyla Kullanılması

Öyle bir ... ki ... anlamıyla başına geldiği cümleyi, açıklama ya da tarz bildirme işleviyle sonraki cümleye bağlar. Kullanım sayısı 6’dır: “*Gül ağaçlarına yittim ise gülistân iyısı meni anıñ kibi isrüttü kim etekim ilimden tüşti*” (7b/8a-13-1) / “Gül ağaçlarına vardığımda gül bahçesi beni öyle bir sarhoş etti (mest etti) ki eteğim elimden düştü.” “*İy qarındaş anıñ bigin şük maña vâcib durur kim enbiyâ mîrâsın buldum*” (82a/3-4) / “Ey kardeş, bana öyle bir şükür gereklidir ki enbiya mirasını buldum.” “*Meşâyiğ hırkasını anıñ bigin muṭribğa birdiñ kim ömri içinde iki akça keffinde dağı bir habbe deffinde körmüşiy yok*” (61a/1-3) / “Şeylerin hırkasını öyle bir çalgıcıya verdin ki hayatında iki akçeyi elinde ve bir habbeyi definde görmüşlüğü yok.”

#### 1.3. *bolğa / bolğay (kim)* Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları, iki cümlelerin ortasına gelerek onları *belki, ola ki* anlamıyla birbirine bağlamıştır. Kullanım sayısı 5’tir: “*Alarğa sözlegil bolğay kim mâlnıñ bir azın koyğaylar*” (59a/8-9) / “Onlara söyle, belki malın birazını bırakırlar.” “*Bu hasta üçün kur’an hatm itkeysen ya bedeli kurbân kılğaysen bolğay kim tenri tebâreke ve ta’âlâ şihhât-i kâmil birgey*” (137b/1) / “Bu hasta için Kur’an hatmet ya da bedel olarak kurban kes; belki yüce Allah iyi bir sıhhat başışlar.” “*... barıp tilesen bolğay kim andan saña birgey*” (85b/9-10) / “Gidip istesen belki sana verir.” “*Eger te’emmül kılmayın öltürse bolğay kim bir maşlahat fevt bolmuş bolğay*” (168b/2-3) / “Eğer etraflıca hesap edip öldürmezse belki fırsatı kaybetmiş olacak.”

#### 1.4. *bolmasun ki* Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı cümleleri *belki* anlamıyla birbirine bağlamıştır. Kullanım sayısı 5’tir: “*... anıñ üçün kim każâ manşıbı ‘âlî mertebe durur bolmasun kim bir yaman hareket bilen giriftâr bolğasen*” (128a/6-7) / “Onun için kadılık makamı yüce bir makamdır; inşallah bir kötü hareket ile tutuklanmayasın.” “*Fitneniñ otı közlenip-turur tebbîr suvı birlen söndürmek kirek bolmasun kim tañ bile şubh bigi yayılğay*” (129b/1) / “Fitne ateşi közlenmiştir, tedbir suyu ile söndürmek gerek; inşallah sabah yeli gibi yayılmaz.” “*Cümlesinden bilür men bolmasun kim müdde’iler anıñ haqqına sözlegeter*” (129b/11-12) / “Hepsinden bilirim ben, belki müddeiler onun hakkında (bir şeyler) söyleyecekler.” “*Munça cefânı aña revâ körmegil bolmasun kim tañ bile kıyâmet mahşerinde ol senden yahşı bolğay dağı sen uyalğaysen*” (148a/3-5) / “Bunca cefayı ona reva görme; belki yarın kıyâmet mahşerinde o senden iyi olur da sen utanırsın.”

#### 1.5. *çün / çünkü / çünkim* Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle sayısı 61'dir. Bu sayının 50 tanesi *çün*, 7 tanesi *çünkü*, 4 tanesiyse *çünkü* bağlama edatından oluşmaktadır. Bunlar oldukça farklı anlamlarla cümleleri birbirine bağlamıştır. Söz konusu bağlama edatlarının başına geldiği cümle *yan cümle* olup *ana cümle*ye genelde zarf ilgisile bağlanmıştır.

### 1.5.1. Yan Cümleyi *-diği için / -diğinden/ -Inca* Anlamıyla Ana Cümleye Bağlaması

Bu anlamda *çün bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle sayısı 27*'dir: "*Cân kaçan bolğay gülîstânğa melûl / Çün körücek şâdmân bolur köñül*" (6b/8) / "Gönül (sevgiliyi) gördüğü için mutlu olur; nasıl olur (da) can gül bahçesinde hüznü olur?" "*Çün teniz körmegen dağı kime zahmetin çekmegen idi tahammül ite bilmedi, kattı ün bilen yıglap titremege başladı*" (17a/12) / "Deniz görmemiş ve gemi zahmetini çekmediğinden (buna) tahammül edemedi, yüksek bir sesle ağlayıp titremeye başladı." "*Ömr dağı kalmadı çün bir nefes il ve ayak vidâ'in kılın*" (19a/10) / "Artık ömür tükendiği için bir anda hayatınızdan geçin (her şeyinizi feda edin)!" "*Yaman işlerge çün ihsânın kuvveti bolmasa ma'siyet bilen mübtelâ bolur*" (154a/5) / "Kötü işlere karşı senin ihsanının gücü olmayınca günahkârlığa müptela olur." "*Çün sa'âdet yoktur irdem fâyide kılmaz aña*" (97a2) / "Saadet olmayınca erdem ona fayda sağlamaz." "*Çünkü cāhiller bilen boldı bu çarh u baht yâr 'âkil ir körüp anı teslîm kıldı ihtiyâr*" (32b/8-9) / "Bu felek (talih) ve baht cahillere yâr olduğu için (cahiller mutluluğa erdiği için) akıllı kimse bunu görüp teslimiyeti seçti."

### 1.5.2. Yan Cümleyi *madem* Anlamıyla Ana Cümleye Bağlaması

Bu anlamıyla yan cümleyi ana cümleye bağlayan *çün*'lü bağlı cümle sayısı 12'dir: "*...hocası ayttı iy yâr-ı 'azîz çün sever-men didiñ hıdmat tama'in andan kiskil*" (113a/10) / "Hocası (şöyle) dedi: Ey aziz yâr, madem seviyorum dedin; (o hâlde) hizmet tamahkârlığını ondan kes!" "*Ni lâzım sen aña düşmen bolur sen öçünji çün haşed andan aladur*" (173a/11) / "Madem haset (etmek) ondan (senin yerine) öcünü alıyor ne gereği var sen ona düşman oluyorsun?" "*Haşm çün senden kavîdür kıl tahammül cevrine*" (32b/10) / "Düşman madem senden güçlüdür; (o zaman) zulmüne tahammül et." "*Yüz köz öpüşmek ni fâyide kılar ol dem çünkim alar ayrılıp yana yir imiş gam*" (124a/1-2) / "Madem onlar ayrılıp (yine) gam çekecekler (de) o zaman öpmenin yakınlaşmanın ne faydası var?" "*Çünkü kördüğ haşm senden küçlüdür ol seni urmağ tilese yığlağıl*" (100b/7) / "Madem gördün düşman senden daha güçlüdür; (o zaman) o seni vurmak isterse ağla!"

### 1.5.3. Yan Cümleyi *çünkü, zira* Anlamıyla Ana Cümleye Bağlaması

Yan cümleyi *çünkü, zira* anlamıyla ana cümleye bağlayan *çün*'lü bağlı cümle sayısı 16'dir: "*Kel ra'yyet birle şulh it haşmdan fâriğ yûri çün ra'yyetdür bilürsen şâh-ı 'âdil leşkeri*" (17a/9) / "Gel tebaa ile barış (da) düşman hususunda rahat yaşa; çünkü bilirsin (ki) halk tabakası adil şahın askeridir." "*Anı bilseñ kirek zâhid yolında taşından çün bakıp sen anlamadıñ*" (49a/13) / "Züht yolunda sen onu tanımalısın; çünkü dışından bakınca sen anlamadın." "*Cevr köp kılma kulğa ay hocâ çünkim ol hükümne durur münkâd*" (148a/13) / "Ey hoca, köleye çok cefa etme; çünkü o emrine her an amadedir!" "*Cevr-i düşmen ni 'aceb çekse körüp tâlib-i dost çünki dâyim tiken ü gül gam u şâdi biledür*" (158a/ 8-9) / "Dosta (sevgiliye) talip kimse, düşmanın zulmüne uğrasa buna neden şaşılır? Zira diken hep gül ile gam ise mutlulukla beraberdir (yan yanadır)."

### 1.5.4. Yan Cümleyi *-A rağmen* Anlamıyla Ana Cümleye Bağlaması

Bu anlamla yan cümleyi ana cümleye bağlayan *çün*'lü bağlı cümle sayısının 1 örneği vardır: "*Çün andan özge fânîdür bilürsen buruñğılarnıñ artınça yürürsen*" (80a/3) / "Başkaları / başka şeylerin fani olduğunu bilmene rağmen öncekilerin ardınca gidersin."

### 1.5.5. Yan Cümleyi *sanki* Anlamıyla Ana Cümleye Bağlaması

Bu anlamla yan cümleyi ana cümleye bağlayan *çün*'lü bağlı cümleye 1 defa rastlanmıştır: "*Vaş bağında hıramân tün idim fâvus tig uşbu gün çörger meni çün mâr cānān firkatı*" (125b/5) / "(Sevgiliye) kavuşma bahçesinde (eskiden) tavus kuşu gibiydim; (ancak) bugün sevgiliden ayrılık sanki yılan(dır da) beni yakar (mahveder)."

### 1.5.6. Yan Cümleyi *-(i)ken* Anlamıyla Ana Cümleye Bağlaması

Çün bağlama edatının yan cümleyi *iken* anlamıyla ana cümleye bağladığına 3 yerde tesadüf edilmektedir.: “*Ayttılar yigit alğıl çün ni’metiñ bar kuvvetiñ yiter*” (173b/13) / “(Şöyle) söylediler: elinde malın var ve kuvvetin (de) yetiyorken genç (bir kadın) al!” “*Bize andan ni kayğu çün bizim bar anlar içinde bir tayıfe*” (159a/1-2) / “Bizim onların içinde bir taifemiz varken bizim için ne gam (olur ki)?”

### 1.5.7. Yan Cümleyi *-diğı zaman / -diğında* Anlamıyla Ana Cümleye Bağlaması

Bu anlamlarla yan cümleyi ana cümleye bağlayan *çün*lü bağlı cümle sayısına 1 defa tesadüf edilmiştir: “*Fî’l-cümle imkân-ı muvâfaqat bolmadı ise mufârakat ihtiyâr kıldılar çün müddet-i iddet temâm boldı*” (134b/4-5) / “Hemen o anda muvaffak olma imkânı bulamadıkları için bekleme süresi (de) tamam olduğundan ayrılığı seçtiler.”

### 1.5.8. Yan Cümleyi *artık / bundan sonra* Anlamıyla Ana Cümleye Bağlaması

“*Köründüñ kiç közüme çünkim ay cân etekiñi revân ilden koyalman*” (116a/4-5) / “Ey canım (sevgilim), gözüme geç göründün (seni çok bekledikten sonra buldum) artık eteğini hemen elden bırakmam (seni kolay kolay terk etmem)! ”

### 1.6. *dağı* Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatı cümleleri ve (338) anlamıyla bağlamıştır: “... *aña tã’at kıлмақ себеп-і қурбет турур даğı аниғ şükriñiñ zikri-niñ fikri ni’met arturur*” (2b/3-4) / “O’na itaat etmek yakınlık sebebidir ve O’nun şükürünün zikir fikri nimeti artırır.” “*Yir yüzine yaşıl atlas bisât töşegey dağı ilk yaz bulutınıñ dâyesine fermân kıldı çiçek kızlarını yir bişikinde beslegey dağı ağaçlarğa reb’ hıl’atın keydürüp illerine kızıl ak sarı çiçekler birgey* (3a-3b/111-2) / “Yeryüzüne yeşil atlas(tan) sergi döşeyecek (yerde çimen bitirecek) ve ilkbahar bulutu annesine ferman buyurdu (ki) çiçek kızlarını yerin beşiğinde besleyecek, ağaçlara bahar elbisesini giydirip kızıl ak ve sarı çiçekler verecek.” “*Teñri tebâreke ve ta’âlâ ol kılğa nazar kılğay dağı sürgey, yana ündegey*” (4b/1-2) / “Yüce Allah o (günahkâr) kula bakacak ve (dergâhında) sürecek (uzaklaştıracak), sonra çağıracak.” “*İbâdet taksîrine mu’terif bolup ayturlar ... dağı cemâliniñ vâsıfları tahayyür öze mensûb bolup ayturlar*” (5a/9-11) / “İbadetteki kusurunu itiraf edip (şöyle) derler ve (Allah’ın) camalinin vasıflarına hayret içinde bağlı olarak söylerler...” “... *ölgenindin yüz yıl şonra barça sünükleri tökülmüş idi illâ közleri oynar dağı nazar kıılır*” (9b-10a/12-1) / “Öldükten yüz yıl sonra bütün kemikleri dökülmüştü; ancak gözleri oynuyor ve (etrafa, insana vs.ye) bakıyordu.”

*da* anlamıyla (37) bağlamıştır: “*Kul yazıp yazuk kıılıp ol uftanur sen dağı yazuk kitâbın yazmağıl*” (4b/11-12) / “Kul hata edip günah işlemiş sen de günah defterine (günah) yazma (işleme).” “*Dinniñ düşmeniturur biri ol kim sulţân bolup ‘adl kıılmasa biri dağı ol kim zâhid bolup ‘ilmi bolmasa*” (164b/5-7) / “Dinin düşmanıdır şunlar: Biri sultandır adli yok biri de zahittir ilmi yok.”

*ise* anlamıyla (9) bağlamıştır: “... *ammâ kuvvetim za’if tutur anıñ kavî ma’nilerine ayıttı e’aneke’llâhu ay edîb-i garîb men dağı Tañrığa tevekkül kıılıp himmet bilin rağbet ili bilen bağlap başladım*” (6a/3-6) / “...ama onun güçlü manalarını (anlamaya) muktedir değilim. (Şöyle) dedi: Allah yardımcın olsun ey garip yazar, ben ise Allah’a tevekkül edip, himmeti rağbet eliyle kuşanarak başladım.”

*ama* anlamıyla (48) anlamıyla bağlamıştır: “*Anıñ söziniñ binâsı maşlahat öze turur dağı seniñ sözün binâsı gaybet öze turur*” (9b/1-2) “Onun söz binası münasiplik (uygun ve hoş iş) üzerinedir; ama senin sözünün binası giybet üzerindedir.” “*Bir sulţänniñ üç oğı bar idi ikkisi uzun boylı şâhib-cemâl dağı biri kısqâ boylı idi*” (10a/10-12) / “Bir sultanın üç oğlu vardı. İki uzun boylu ve güzel yüzlü (yakışıklıydı); ancak diğeri kısa boyluydu.”

*artık, bundan sonra* anlamıyla (3) bağlamıştır: “*Kiçti cemâliñ güliniñ neveti kıılma taşavvur dağı ol devleti* (118b/9) / “Güzelliğinin gül devri geçti; artık o bahtlı anları hayal etme!” *böylece* anlamıyla (3) bağlamıştır: “*hazine boşaldı dağı düşmen gâlib boldı* (16a/4) / “Hazine boşaldı; böylece düşman galip oldu.” *ayrıca* anlamıyla (4) kullanılmıştır: “*Mende özgeler kibi fazl ve edeb yokturur yimek dağı yimeyipmen*” (73b/12) / “Bende başkaları gibi fazilet ve edep yoktur; ayrıca yemek bile yememişim!” *ardından, sonra* anlamıyla (6) bağlamıştır: “... *ol kısqâ boylı oğı kirdi dağı na’ra urup bu beytni okudı*” (11a/3) / “Ol kısa boylu oğlu (içeri) girdi; ardından (sultan) bağıırıp bu beyti okudu.” “*Munı ayttı dağı düşmen çerisine kirip vir niçe bahâdur irenleri tüşürdi*” (11a/8) / “Bunu dedi; sonra düşmana saldırıp birçok cesur askeri yere serdi.” *çünkü, zira* anlamıyla (1) bağlamıştır: “... *ya’nî ay Davudniñ ehli kıılıñız şükriñi dağı azdur benim kullarumdan köp şükür kıılğuşı*” (2b-3a/13-1) / “...Yani ey Hz. Davud’un halkı şükredin; zira benim kullarımdan çokça şükredenler azdır.”

### 1.7. eger Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

*Eğer, şayet, -sa bile* anlamlarıyla önüne geldiği cümleyi, diğer cümleye *şart ilgisi* kurarak ve *zarf* göreviyle bağlar, kullanım sayısı 34'tür: “*Gebr eger yüz yıl ot yaķar bolsa içine tüşicek küyer fi'l-hāl*” (24a/7-8) / “Mecusi, eğer yüz yıl ateş yaksa içine düşünce yanar.” “*Eger bu kuluñnı öltürmege tileseñ şer' te'vili bilen öltürgü*” (34b/5-6) / “Eğer bu köleni öldürmek istersen şeriata uygun öldür.” “*İntikām hadd-den kiçmegey eger kiçer bolsa zulm bizim tarafımızdan bolğay*” (44a/9-10) / “İntikam haddini aşmayacak eğer aşarsa bizden yana zulüm olur.” “*Henüz ol bāliğ degül eger yüz yaşar bolsa*” (146/13) / “O yüz yıl yaşasa bile henüz buluğa ermemiştir.”

### 1.8. eyle / eyle hem / eyle ... kim / ki ... Bağlama Edatlarıyla Kullanılması

Bu bağlama edatları cümleleri *öyle ki, şöyle ki -dığı gibi* anlamlarla birbirine bağlar. Kullanım sayısı 28'dir: “*İlden ilge kildi bizge memleket eyle kitkey kilip ilden revān*” (38/5-6) / “Elden ele geldi bize memleket öyle de (bizim) elimizden de hemen gidecek.” “*Eger men tenñriden eyle korksam ki sen sultāndan korkarsen*” (41a/ 5-6) / “Eğer senin sultandan korktuğun gibi ben Allah'tan korksaydım...” “*Eyle na'ra urdı kim özgeler dağı anıñ bilen gavğa kıldılar*” (55b/3) / “Öyle bir bağırdı ki başkaları da onunla kavga ettiler.” “*Sen dağı anıñ anasına sökkül eyle kim intikām hadden kiçmegey*” (44a/8-9) / “Sen de onun anasına söv; (ama) öyle ki intikam haddini aşmasın.”

### 1.9. eyle sağıngaysen ki / eyle sağın kim / sağıngay sen ki Bağlama Edatlarıyla Kullanılması

Bunlar *sanki* anlamıyla cümleleri birbirine bağlar, kullanım sayısı 5'tir: “... *katı ün bilen hutbe okur idi eyle sağıngaysen kim gürāb nağmesi anıñ elhānı perdesindedurur*” (110b/13) / “Yüksek sesle hutbe okurdu sanki karga nağmesi onun sesinin perdesindeydi.” “...*halāl bile harāmdan mahfuz durur eyle sağın kim men bu sözni takrİR kılmadım*” (153b/8-9) / “Helalle haramdan korunmuştur, sanki ben bu sözü söylemedim.” “*Gaflet uykusında eyle kalıptururlar sağıngaysen kim ölüptururlar*” (53a/12-13) / “Gaflet uykusunda öyle kalmıştır ki sanki ölmüşler.”

### 1.10. (eyle) ...bir ... kim ..., (eyle) ... eyle ... kim ... Bağlama Edatlarıyla Kullanılması

Bu kalıp ilk cümleyi açıklama işleviyle ikincisine bağlar. *Öyle bir ... ki ...* anlamındadır ve kullanım sayısı 17'dir: “*Hümāy ol iş bilen (eyle) taptı şeref kim sūnek yip cānver incitmiş yok*” (23b/9-10) / Hüma (öyle bir) işle şeref buldu ki kemik yiyip bir canlıyı incitmemiştir (bile).” “*İmdi bir kavm hāşil bolupturur kim zāhirleri cem' dağı bātınları perişān*” (72b/6-7) / “Şimdi öyle bir kavim ortaya çıkmıştır ki dış görünüşleri derli toplu ve içleri perişan.” “*İrdem (eyle) bir çeşme durur kim dāyim suvı taşıp kile durur*” (139b/11) / “Erdem öyle bir çeşmedir ki suyu daima taşıp gelir.” “*Yaman kılıklı kişi (eyle) bir düşmen ilinde giriftār bolupturur kim anıñ cevrenden bağı kan bilen tolupturu*” (164b/10-11) / “(Öyle) bir kötü yaradılışlı birisinin eline düşmüştür ki onun zulmüyle bağı kan ile dolmuştur.” “*Anlar içinde bir fāyife bar kim dāyim hıdmatka billerin bağlap dağı keremge illerin açıptururlar*” (159a/2-3) / “Onlar arasından öyle bir topluluk var ki her an hizmete hazır ve kerem için beklemektedirler.

### 1.11. illā / illā (kim) Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümleler

Bu bağlama edatı cümleleri *sadece, ancak, ama* gibi anlamlarla ve zıtlık bildirerek birbirine bağlar, kullanım sayısı 19'dur: “... *ölgenindin yüz yıl şonra barça sūñükleri tökülmiş idi illā közleri oynar dağı nazar kıılır*” (9b-10a/12-1) / “Öldükten yüz yıl sonra bütün kemikleri dökülmüştü; ancak / sadece gözleri oynuyor ve (etrafa, insana vs.ye) bakıyordu.” “*Barça kişiniñ ekşi yise tişi kamaşır illā każılarnıñ tatlı yise kamaşır*” (177b/11) “Bütün insanların ekşi yerse dişi kamaşır; ama kadıların tatlı yiyince kamaşır.” “*Barçanı rāzı kıldım illā hasūdñı rāzı kılabilmedim*” (15b/11) / “Herkesi razı ettim; ama hasetçiyi razı edemedim.” “*Meyli ve muħabbeti ol kadar degül illā kim ayyāz bilen durur*” (112b/5) / “Meyli ve muhabbeti o kadar değil; ama ayyaz? iledir.”

### 1.12. kaçan / kaçan (kim) Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları başına geldiği cümleyi *-dığı zaman, -dığı anda* anlamları ile sonraki cümleye *zarf* göreviyle bağlar, kullanım sayısı 42'dir: “*Kaçan kim düşmenniñ hilesi tükense dostluķ silsilesin tepretür*” (165a/10-11) / “Düşmanın hilesi tükendiğinde dostluğa başlar.” “*Kaçan bolsa çetük āciz urup pençe peleng közin çıkarur*” (18b/4-5) / “Kedi aciz kaldığında pençe vurup kaplanın gözünü çıkarır.” “*Kaçan fehm itmese sözni işitken söz aytuķan irniñ anda yazuķı yok*” (55b/7) “Söz dinleyenin anlamadığı şeyde söyleyenin günahı yoktur.”

### 1.13. kanda / (kanda ... kim ...) Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları başına geldiği cümleyi *-diğında, -dığı zaman, -sA* anlamları ve genelde *şart işleviyle* kendisinden sonraki cümleye bağlar. Kullanım sayısı 13'tür: "Otursan **ķanda** baykuş tig yıkarser" (37b/12) / "Nerde otursan baykuş gibi, (orayı) yıkarsın." "İrdem iyesi **ķanda** barsa altun birürler" (139b/12-13) "Erdemli kimse nereye gitse (ona) altın verirler." "**ķanda** körser urup bilinden kes" (145a/11) "Nerde görersen vur, belinden kes!" "**ķanda** kim tatlı su akar bolsa kurt ve kuş balık andan iksilmes" (22a/11) / "Bir yerde akarsu olsa orada kurt, kuş ve balık eksik olmaz." "**ķanda** kim aç it tapar it tiş urur" (154b/8) "Aç köpek et bulduğunda dişler."

#### 1.14. *ki / kim* Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

##### 1.14.1. Yan Cümlelerin Ana Cümleye Öge Olarak Bağlanması

###### 1.14.1.1. Yan Cümlelerin Ana Cümleye Özne Olarak Bağlanması

Yan cümle ana cümlelerin öznesi olarak kullanılmıştır. Bu şekilde kurulan *ki / kim*'li bağlı cümle sayısı 19'dur. Bu sayının 13'ünde ana cümlelerin yüklemine *kirek* kelimesinden oluştuğu görülmektedir: "Ol ir ayttı *ķatırım*da bar idi **ķim** kaçan gül ağaçlarına yitsem bir etek gül yārānlarğa hediyye ketürgeymen" (7b/10-11) / "O genç (şöyle) dedi: Gül ağaçlarına ulaşısam dostlarıma bir etek dolusu hediye getirmek aklımda vardı." "Kirek **ķim** bu yazuknı yazmağaylar" (67b/3) / "Bu günahı yazmamaları gerektir." "Geh bolur **ķim** bir *ķakīm-i mu'teber rāy u tedbiri içinde sehv iter*" (105b/9) / "Bazen bir itibarlı bilginin (dahi) (onca) fikir ve tedbirine rağmen hata etmesine rastlanır." "Hiç **ķim**irse öz cehline *ikrār kılmā ammā ol vaķt ma'lūm bolur ķim* bir *ķişi söz başlasa sözi tamam bolmayın bir ķim-irse dağı ortaga söz kitürgey*" (108b/11-13) / "Hiç kimse kendi cahilliğini ikrar etmez; ama bir insanın söze başlaması ve sözü tamam olmadan başkasının araya girmesiyle (bu cahillik) malum olur."

###### 1.14.1.2. Yan Cümlelerin Ana Cümleye Nesne Olarak Bağlanması

Bu şekilde birbirine bağlanan *ki / kim*'li bağlı cümle sayısı 89'dur. Ana cümlelerin yüklemi genel olarak *ayt-* "söylemek" fiilinden oluşmaktadır; bunun yanı sıra *bil-, de-, demek* gibi fillerin de ana cümlede yüklem olması sık karşılaşılan bir durumdur: "Dağı *aytur idi ķim* büyük *baķtın uyağ devletiñ yāri kıldı*" (133a/12) / "... ve 'baķtını büyük (çokça) talihini (sana) dost etti, dedi." "Bil **yakīn ķim** tükenmes *māl irür*" (140a/6) / "Yakinen bil ki tükenmez maldır." "El-ķıssa *işittim ķim* aña bir *belā kilip yaman işke mensüb bolup muķkem urup sürdiler*" (141a/12-13) / "Velhasil ona bir bela gelip, kötü işe mensup olup, onu da iyice döverek sürdüler (diye) işittim." "Yastuķı *üstine kilip kördi ķim* *ķem' yanaturur*" (130a/2) / "Yastığının üstüne gelip mumun yandığını gördü." "Bir *kün aña naşīhat babından ayıttım bilür men ķim* *seniñ anı sıvmeginde illet yoķ turur*" (117a/3-4) / "Bir gün ona nasihat babında (şöyle) dedim: Biliyorum ki onu sevmende bir sakınca yoktur." "Aytur idi **ķim** bir *vaķt tüz yazıda yol taş itip azuķum tükenip yürür idim*" (89b/3-4) / "(Şöyle) derdi ki bir vakit düz ovada yolu taş edip, azığımı tüketip yürürdüm." "Bil **ķi** *ķālī ni bolğay ol ķında*" (34a/4) / "Hālī o cezada ne olacak bil."

###### 1.14.1.3. Yan Cümlelerin Ana Cümleye Yer Tamlayıcısı Olarak Bağlanması

Yan cümlelerin ana cümleye *yer tamlayıcısı* olarak bağlanmasına 4 yerde rastlanmıştır: "Tevbe *ķıldım ķim* dağı *ķutbe okusam arķun okuğaymen*" (111a/12) / "Bir daha hutbe okursam yavaş okuyacağıma tövbe ettim." "Bir *oğrı bir tilençige ayttı uyalmas misen ķim* *tigme bir ķasīs katına barıp buçuk ķabbe üçün yüz suvın töküp ilin uzatur sen*" (96a/10-12) / Bir hırsız bir dilenciye değme bir cimriye gidip buçuk habbe için yüz suyu döküp elini uzatmaya utanmaz mısın dedi." "Ümīd yoķ **ķi** *ķiçip 'ömr bir yana (yirine) ķilgey*" (19a) / "Ömrün bitip tekrar geri gelmesinde ümit yoktur."

###### 1.14.1.5. Yan Cümlelerin Ana Cümleye Zarf Olarak Bağlanması

*Ki/ķim* bağlama edatları *yan cümleyi ana cümleye zarf* olarak bağlarken birçok anlamlara bürünebilmektedir. Bu anlamlar, kullanım sayıları ile birlikte aşağıda verilmiştir.

###### 1.14.1.5.1. Yan Cümlelerin *diye* Anlamıyla Ana Cümleye Zarf Olarak Bağlanması

Bu anlamla yan cümlelerin ana cümleye bağlandığı *ki / kim*'li bağlı cümle sayısı 44'tür: "Men ol *ķişiğe suvāl ittim ķim* *niden bolur...*" (8a/4) / "Ben o kişiye neden olur diye soru sordum." "Buyurdı **ķim** *ilin kiskeyler*" (56b/11) "Elini kessinler diye emretti." "Beşāret *ķitürdi ķim* *fulān düşmeniñni Teñri kötürdi*" (46a/1) "Allah filan düşmanını kahretti diye müjde getirdi." "...*illerinde birer ağaç alıp ol pehlevānğa ayttım ķim* *ni turur sen vaķti durur*" (149a/11-12) / "... ellerine birer ağaç almışlar. O pehlivana, ne duruyorsun, vaktidir diye söz söyledim."

### 1.14.1.5.2. Yan Cümlenin -iken Anlamıyla Ana Cümleye Zarf Olarak Bağlanması

Bu anlamla yan cümlenin ana cümleye bağlandığı *ki / kim*'li bağlı cümle sayısı 5'tir: “*Çanda bolusar dost keremden mahrûm kim düşmen öze kılursen uş böyle nazar*” (3a/9) / “Düşmana dahi böyle bakarken (iyi muamelede bulunurken) dost nasıl olur da kereminden mahrum kalır.” “*Ayttım niçün Hâtem-i tâyîniñ da'vetine barmassen kim halk simâtına yığılıp yimek yirler*” (88a/7-8) / “(Şöyle) dedi: Halk ziyafet sofrasına toplanıp yemek yerken (sen) neden Hatem-i Tâyi'nin sohbetine gitmiyorsun?” “*Sen kayda alar yolın yürügeysen kim yüz guşşa bilen kılursen ikki rek'at*” (151b/5) / “İki rekât namaz kılarken sen nasıl olur da onların yolunda yürüyeceksin?”

### 1.14.1.5.3. Yan Cümlenin -Inca Anlamıyla Ana Cümleye Zarf Olarak Bağlanması

Bu şekilde kurulan *ki / kim*'li bağlı cümle sayısı 1'dir: “*Têñiz mevciniñ evcinden ni guşşa alarğa kim kimeçi Nûh bolğay*” (4a/8) / “Gemici Hz. Nuh olunca gemidekilere deniz dalgasının büyüklüğünden korku olur mu?”

### 1.14.1.5.4. Yan Cümlenin için Anlamıyla Ana Cümleye Zarf Olarak Bağlanması

Yan cümlenin “için” anlamıyla ana cümleye bağlandığı *ki / kim*'li bağlı cümleye toplamda 28 defa tesadüf edilmiştir: “*Sultân bir niçe bahâdur irenlerni birip ıydı kim alarnı tutup ketürgeyler*” (12b/4) / Sultan, onları tutup getirmeleri için nice kahraman erenleri gönderdi.” “*Za'if ra'yyetiñge rahmet kılğıl ki kavî düşmeden zahmet körmegeysen*” (19b/8-9) / “Güçlü düşmandan zahmet görmemek için zayıf tebaaya merhamet et.” “*İl yiterde edgülük kıl ay fulân kim atıñ kalğay cihânda cavidân*” (30b/9-10) / “Ey filan kimse, adının dünyada ebediyen kalması için halk gelince onlara iyilikte bulun!” “*Bir kul kintke bardı kim tuz kitürgey*” (31a2) / “Bir köle tuz getirmek için şehre gitti.”

### 1.14.1.5.5. Yan Cümlenin -diğindan, -diği için Anlamıyla Ana Cümleye Zarf Olarak Bağlanması

Yan cümleyi bu anlamla ana cümleye bağlayan *ki / kim*'li bağlı cümle sayısı 2'dir: “*Hoş kör bu ra'yyetni kim nefi firāvândur*” (16b5) / Faydaları çok olduğundan bu tebaayı hoş gör.” “*Ay oğlanlarım irdem öğreniñ kim dünyeniñ mālına ve mülkine ve cāhına itibār yokdur*” (139b/4-5) “Ey oğlanlarım, dünyanın malına mülküne ve makamına itibar olmadığından erdemli olmayı öğrenin!”

## 1.14.2. Yan Cümlenin Ana Cümlede Yer Alan Herhangi Bir Ögeyi Nitelemesi

*Ki/kim*'li bağlı cümlede yer alan *yan cümle* bazen *ana cümlede* yer alan çeşitli ögeleri niteleme görevi de üstlenebilmektedir.

### 1.14.2.1. Yan Cümlenin Ana Cümlede Yer Alan Yer Tamlayıcısını Nitelemesi

Ana cümlede yer alan yer tamlayıcısının nitelendiği *ki / kim* bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle sayısı 19'dur: “*Ol yirge yittiler kim Zâhğak mülkiniñ zevâli niçük idi dağı Feridün memleket ni ni țarîka tuttı*” (16a/9) / “Dahhak'ın memleketinin zevalinin nasıl olduğu ve Feridun'un, memleketi ne yolla ele geçirdiği o yere ulaştılar.” “*On altın birip ol yirden kiterdiñ bu yirge kim kilip turur men*” (112a/1) “On altın verip oradan benim geldiğim bu yere gönderdin.” “*Melik ni'meti ol kişige harâm ki fırsat demini közetmes tamâm*” (21b/5) “Sultanın nimeti fırsat anını hakkıyla gözetmeyen o kişiye haramdır.”

### 1.14.2.2. Yan Cümlenin Ana Cümlede Yer Alan Yükleme Nitelemesi

Bu şekildeki kullanımın 3 örneği ile karşılaşılmıştır: “*Şehr işikine kilgen bir fakîr gedây idi kim işi dâyim lukma lukma tilenip hırka tikmek idi*” (65a/11-12) / “İşi daima lokma lokma dilenip hırka dikmek olan, şehir eşğine gelen bir fakir köle idi.” “*...kararı bir kuş bigin kim tuzakka tüşmiş bolğay*” (113b/10) / “Huzuru tuzağa düşmüş bir kuş gibidir.” “*Ezell-i mevcüdât it turur kim tuz etmek hakkını bilür*” (174b/12) / “Mevcut olanların en zelili tuz ekmek hakkını bilen (nankörlük etmeyen) köpektir.

### 1.14.2.3. Yan Cümlenin Ana Cümlede Yer Alan Nesneyi Nitelemesi

*ki / kim* bağlama edatından sonraki cümle (yan cümle) kendisinden önceki (ana cümle) cümlede yer alan nesneyi nitelemektedir. Bunların sayısı 8'dir: “*Sağın ol künni kim tutup yitişer (yitişer?)*” (20a/11) / “Gelip yetişecek o günü düşün.” “*Hak ta'âlâ ol kimersenî aña havâle kılur kim hayatınıñ kökin keser*” (31b/2-3) / “Yüce Allah, ona, onun hayatını sona erdirecek bir kimseyi musallat eder.” “*Mūsâ 'aleyhi's-selâm bir fakîrni kördi kim 'uryân kum içinde yatur*” (88a/13) / “Hz. Musa (a.s.) çıplak ve kum içinde yatan bir fakiri gördü.”

### 1.14.2.4. Yan Cümlenin Ana Cümlede Yer Alan Özneyi Nitelemesi



Ana cümlede yer alan özne yan cümle tarafından nitelenir. Bu kullanımın 8 örneği tespit edilmiştir: “*Kalmadı yirde cânver kim anıñ çıķmağay kökke ah u efgāni*” (87a/3) / “Yeryüzünde ahı ve feryadı göge çıkmayan (hiçbir) canavar kalmadı.” “*Yılan zaħmından ol düşmen beterdür kim özin dost körgüzür müzeyyen*” (103a/4-5) / “Kendisini süsleyip dost gibi gösteren o düşman yılanın açacağı yaradan daha beterdir.”

#### 1.14.2.5. Yan Cümlelerin Ana Cümlede Yer Alan Zarfı Nitelemesi

Yan cümle, ana cümlede yer alan zarfı niteleme görevindedir. Bu kullanımın 3 örneği ile karşılaşılmıştır: “*Eger bolsa idi yādında ol kün kim ilimde idiñ bir yaşar oğlan bu kün böyle maña cevr itmes idin*” (137a/9) / “Eğer aklında, bir yaşında elimde çocuk olduğun o gün olsaydı bugün bana böyle eziyet etmezdin.” “*Unutmadı seni hālīķ uşol dem kim idiñ nuñfe medhüş u medfün*” (144a/13) / “Yaratan seni ananın karnında bir dehşetli ve gömülmüş meni olduğun zaman (dahi) unutmadı.” “*Meni sen ol qarınça tig yakın bil kim anı yol üze yençip kiçer fil*” (82a8) / “Sen beni, kendisini yol üstünde filin ezip geçtiği karınca gibi yakın bil.”

#### 1.14.3. ki/ kim Bağlama Edatının Çeşitli Anamlarla Cümleleri Birbirine Bağlaması

Bu tarz kullanımlarda *ki / kim* bağlama edatları iki cümleyi *ama, da, yoksa, eğer, zira/çünkü* gibi anlamlarla birbirine bağlar. Burada yan cümle-ana cümle yerine genelde birbirine denk iki cümle söz konusudur.

##### 1.14.3.1. ki / kim Bağlama Edatının, Cümleleri *ama, fakat* Anlamıyla Birbirine Bağlaması

İkinci cümleye olumsuzluk anlamı katan bu *kim / kim*’li bağlı cümle sayısı 10’dur: “*Anı körmek maña küç kilmes kim anasını körmek küç kilür*” (121b/4) / “Onu görmek bana güç gelmez; ama anasını görmek güç gelir.” “*Yazuklı men kirek öltür kirek koy kim öç almakdan ise ‘af hoşrak*” (130a/13) / “Günahkârım ister öldür beni ister bırak; ama öç almaktansa affetmek iyidir.” “*Rast ayttıñ iy yigit sen nideyim kim ceħandan toymayıp men*” (136b/6) / “Ey genç sen doğru dedin; ama ne yapayım (ki) dünyaya doymamışım ben!” “*Harc itip ‘ömrin yığıp altun kümiş ol kim yimes*” (160a1) / “O ömrünü harcayıp altın gümüş toplamış; ama yemez.”

##### 1.14.3.2. ki / kim Bağlama Edatının, Cümleleri *da* Anlamıyla Birbirine Bağlaması

*ki / kim*’li bağlama edatlarının bu anlamla kurduğu cümle sayısı 24’tür: “*Ayttı ni boldı saña kim bu hâlde kitersen*” (26a/6) / “(Şöyle) söyledi: Sana ne oldu da bu hâlde gidiyorsun?” “*Ay fakir meger seniñ ol ma’lûmıñnı almadılar mı kim munuñ bigin fāriğ turur sen*” (124b/1-3) / “Ey fakir senin o paranı almadılar mı da böyle rahat duruyorsun?” “*Beyük bahtın uyağ devletiñ yāri kıldı kim bir kişiğe tüştüñ ceħān körgeñ*” (133b/13) / “Büyük bahtın, uyanık talihin yanında oldu da dünya görmüş bir kişinin eline düştün.” “*Şükr kııl kim bir mu’cib yigit iline tüşemediñ*” (133b/8) / “Şükret de bir hayrette bırakan yiğidin eline düşmedi!”

##### 1.14.3.3. ki / kim Bağlama Edatının, Cümleleri ve Anlamıyla Birbirine Bağlaması

*ki / kim* bağlama edatı ve bağlacı gibi iki cümleyi bağlamıştır ki bu şekildeki kullanımının sayısı 6’dır: “*Bedr-i devlet ‘āleme kutlu yüzüñ kim bilig bahri özün cevher sözün*” (7a/7) / “Kutlu yüzün âleme talihin dolunayı gibidir ve kendin bilgi denizi(sin), sözün (ise) mücevher.” “*Yoldaşın bolup ikbāl yarı kıldı kim gülün tikenden tiken ayağıñdan çıktı*” (65b/10) / “Talih yoldaşın olup (sana) yardım etti ve gülün dikenden, diken ayağından çıktı.” “*İttifāk tüşti kim bir müddet anı körmedi*” (66b/1) “Tesadüf oldu ve bir müddet onu görmedi.”

##### 1.14.3.4. ki / kim Bağlama Edatının, Cümleleri *yoksa* Anlamıyla Birbirine Bağlaması

Bu anlamla iki cümleyi birbirine bağlayan “*ki / kim*”li bağlı cümle sayısı 4’tür: “*Tutmağıl pülād kollı birle pençe ay za’if kim ilin imgek körüp fākat ketürmeyin sınar*” (32b/12-13) / “Ey zayıf (kişi), çelik kollu (çok güçlü) ile dövüşme; yoksa elin acıyıp acır, takati kalmayıp kırılır.” “*Tama tutma kim ilimni etekiñden kitergeymen*” (131a/2) / “Tamahkârlık etme; yoksa elimi eteğinden bırakırım (senden vazgeçerim).” “*Akl ve edeb bilen tirilgil levh ve şarabnı koygul kim ilindeki naqd kitse köp zaħmetler çekip nedāmet yigeysen*” (142b/1-3) / “Akıl ve edeple yaşa, zevk ve eğlenceyi bırak; yoksa elindeki para giderse çok zahmetler çekip pişman olacaksın.”

##### 1.14.3.5. ki / kim Bağlama Edatının, Cümleleri “o anda, o esnada” Anlamıyla Birbirine Bağlaması

*ki /kim*'li bağlı cümlelerin bu anlamla cümleleri bağlamasına 6 yerde rastlanmıştır: “*Envâ'ı 'uķûbet içinde idim kim hacilerin selâmet haberin kitürdiler*” (28a/2-3) / “Birçok zorluk içindeydim; o esnada hacıların selamet (içinde oldukları) haberini getirdiler.” “*Mağribka yakın idi kim bir ikinci ivin kördi*” (90b/12) / “Batıya yakındı; o anda ikinci evini gördü.” “*Yigit bu sözde idi kim bir sultân oğlı çerigden ayrılıp idi munuķ üsüne kilip bu sözni işitip şüretine nazar kıldı*” (103b/9-12) / “Yigit bu sözü diyordu; o esnada bir sultanın oğlu ordudan ayrılıp bunun üstüne gelerek, bu sözü işitip yüzüne baktı.”

#### 1.14.3.6. *ki / kim* Bağlama Edatının, Cümleleri *o zaman, o hâlde, böylece* Anlamıyla Birbirine Bağlaması

Bu anlamlarla cümleleri birbirine bağlayan *ki / kim*'li bağlı cümle sayısı 5'tir. “*Niçün munça günden biri aytmadıñız kim 'azizler qademinde hıdmat bilin bağlağay idik*” (123b/1-2) / “Neden bunca zamandır söylemediniz; o zaman azizlere hizmet için hazır bekledik.” “*Eger bu kuluñnı öltürmege tilesen şer' ta'vîli bilen öltürgül kim kıyâmat kün yazuklı bolmağaysen*” (34b/5-6) / Eğer bu köleni öldürmek istersen şeriat hükmü içinde öldür; o zaman kıyamet gününde günahkâr olmayacaksın.” “*Yitkeninçe küçün köñül yapkıl kim halâyık sanı du'â kılgay*” (45a/6-7) / “Gücün yettiği kadar gönül al; böylece halk sana dua edecek.”

#### 1.14.3.7. *ki / kim* Bağlama Edatının, Cümleleri *eğer* Anlamıyla Birbirine Bağlaması

*ki / kim* bağlama edatı başına geldiği cümleyi şart ilğisi ile sonraki cümleye bağlar; dolayısıyla burada önce gelen cümle *yan cümle* konumundadır ve sonraki *ana cümle* konumunda olan cümleye *zarf* ilğisiyle bağlanmıştır. Bu anlamla kullanılan *ki / kim*'li bağlı cümle sayısı 48'dir. Bunlardan 4 tanesi *her (kim) ki* şeklindedir: “*Anıñ kim luğması kesb itmekidür kötermes ol bu Hâtim minnetin*” (88a/9) / “Her kimin ekmeği çalışıp kazanmaylıysa o, Hatim-i Tâyi'nin (bile) minnetinde kalmaz.” “*Ol kişi kim düşmenler bilen şulh kıılır dostları andan âzâr bolur*” (163a/7-8) / “O kimse eğer düşmanlarla barışlırsa dostları ondan incinir.” “*Kilmese kim yakın luğf bilen tüşer ol ir yıraq 'izzetden*” (92a/4) / “Eğer yakın bir lütuf ile gelmezse o kişi izzetten uzak kalır.” “*Ol du'ânı maña öğrekeysen kim okusa öli tiri bolğay*” (95a/10) / “O duayı bana öğreteceksin, eğer ölü (onu) okursa dirilecek.”

#### 1.14.3.8. *ki / kim* Bağlama Edatının, Cümleleri *zira/çünkü* Anlamıyla Birbirine Bağlaması

Bu bağlama edatları söz konusu anlamlarla ve *açıklama* ve *sebeup bildirme işleviyle* cümleleri birbirine bağlar. Bunlar *için, -dığından* anlamlarını da taşımakta ve sonra gelen cümleyi (yan cümle) öncekine (ana cümleye) *zarf* ögesi olarak bağlamaktadır. Bu şekildeki kullanıma 53 yerde rastlanmaktadır: “*İşitip fasih nuğkın üşenip süküt kıılma kim anıñ tillindedür pes ni hüner ki bar*” (157a/7-9) “Açık sözünü işitip (de) üşenerek susma; zira ne hüneri varsa onun dilindedir / Ne hüneri varsa dilinde olduğundan onun sözünü işitip de susma.” “*Ay yâr ta'zietim kılgıl kim tehniyet yiri degül*” (66a/4) / “Ey yâr, taziyemi yap; zira yavaş davranmanın yeri değil / Yavaş davranma yeri olmadığı için ey yâr, taziyemi yap!” “*Hasud irge belâ kıilsin dime kim anıñ özre hased ağır belâdur*” (172a/9-10) / “Hasut kişiyeye bela gelsin deme; çünkü onun üzerine haset etme (zaten) ağır (bir beladır) / Haset (zaten) üzerinde bela olduğun için hasetçiyeye bela gelsin deme!”

#### 1.14.3.8. *ki / kim* Bağlama Edatının, Cümleleri Başka Anlamlarla Birbirine Bağlaması

Yukarıdaki anlamlar haricinde *ki / kim* bağlama edatları çeşitli anlamlarla cümleleri birbirine bağlamıştır: Bunlardan *şöyle ki, öyle ki* anlamıyla kurulanların sayısı 5'tir: “*...oturup perişân sözlere başladı kim fulân şerikim Türkistânğa kitip turur*” (92a/9-10) / “...oturup perişan sözlere başladı, şöyle ki: Filan ortağım Türkistan'a gitmiştir.” “*Üçünçi şahib-cemâl kirek kim anıñ hüsni bilen közler münevver dağı köñüller müşerref bolğay*” (98a/2-3) / Üçüncü olarak güzel yüzlü olmalı, öyle ki onun güzelliği ile gözler kamaşlın ve gönüller şenlensin.” *Diye* anlamıyla kurulanların sayısı 1'dir: “*Hergiz ol melüllik hâtırimdan kitmegey kim açıp baktım ise inçü durur*” (89b/7) / “O hiç aklımdan çıkmayacak diye açıp baktım, inciymiş.” *Nasıl* anlamıyla kullanılanların sayısı 1'dir: *Dudağı kön degül kim çignegeysen* (79a/4) / “Dudağı deri değil, nasıl çigneceksin?” ... *yerine, ...tansa* anlamında kullanılanların sayısı 2'dir: “*Otura tura kitmek yahşırak andan kim terk yürüp kalğaysen*” (137a/1) / “Düş kalka gitmek acelece yürüyüp (geri) kalmak yerine daha iyidir,” “*Bilişler birle hoş 'arifke zindân ki yatlar birle bolğınça gülîstân*” (68a/10-11) / “Arif kimseye yabancılarla gül bahçesinden bulunmaktansa tanıdıklarla zindanda olmak iyidir.” *Hiç* anlamıyla kullanılanların sayısı 1'dir: “*Fulân kimirse zamândurur kim körünmedi*” (66b/2-3) / “Filan kimse (uzun) zamandır hiç görünmedi.” *Belki* anlamıyla kurulanların sayısı 2'dir: “*Ni sırrıñ bar kim dostlarıña dimegil ni bilürsen kim bir vağt düşmen bolğaylar nedâmet yimegil dağı ni yamanlık kim kıla bilür bolsan düşmeniñe kıılmağı ni*”

*bilürsen kim bir kün dost bolğay*” (162a/4-5) / “Her ne sırrın varsa dostlarına (bile) deme; nerden bilirsin, belki bir zaman (dostların) düşman olacaklar, pişmanlık duyma; sonra düşmanına kötülük edebileceken etme, ne bilirsin, belki düşmanın dost olacak.” **Acaba** anlamıyla kurulanların sayısı 2’dir: “*Bu meselni işitkeniñ yoq mı kim ayturlar*” (56a/8) / “Bu meseli duymamış mısın acaba, (şöyle) söylerler...” **Zaten** anlamıyla kurulanların sayısı 2’dir: “*Anıñ dağı ‘ömriniñ baqıyesi kalmamış kim sen anı tutmaqda te’hîr kıldıñ*” (44b/11) / Onun da ömür müddeti kalmamış zaten; sen neden (onu) tutmakta geciktin?”, “*Bu kün toprak bol andan burunraq kim irte gül teniñ toprak bolğay*” (77a/6-7) / “Bugün ondan evvel toprak ol; zaten yarın gül tenin toprak olacak.” **-malı, -meli** anlamında kullanılanların sayısı 3’tür: “*İner bolsa kayadın bir ağır taş kirek kim kitmegey ‘arif yolundan*” (80a/10) / “Kayadan ağır bir taş inse arif kimse (yine de) yolundan dönmemelidir.” “*Bu hareket kim vâkı’ boldı menim ihtiyarım bilen degül idi kirek kim bu yazukñı yazmağaylar*” (67b/2-3) / “Meydana gelen bu olay benim isteğim neticesi olmadı; bu günahı yazmamalıdır.” **Kadar** anlamıyla kullanım sayısı 1’dir: “*Körünmeklik kişiğe ‘ayb bolmas velî ança degül kim diseler pes*” (67a/8-9) / “Ortaya çıkmak, görünmek ‘yeter!’ denilmeyecek kadar olsa bir insan için ayıp olmaz.”

#### 1.14.4. *ki / kim* Bağlama Edatının Açıklama İşlevinde Kullanılması

Bu kullanımda *ki / kim* bağlama edatı iki nokta (:) işlevindedir. 142 adet kullanımı ile ilk sırada bu kullanım yer almaktadır: “*Maşlahat ol tutur kim safar itkeymen*” (99b/5) / “Uygun olan iş şudur: Sefer edeyim.” “*Sükür fâyidesi ol sebepten zâhir boldı kim köp sözde eygü yamân tüşer*” (106b/13) / Susmanın faydası şu sebepten ortaya çıktı: Çok sözde iyi (bile) kötü duruma düşer.” “*Maşlahat ol durur kim munı uyur koyup kitkey-biz*” (103a/10) / “Uygun olan şudur: Bunu uyur hâlde bırakıp gidelim.” “*Pes ma’lûm boldı kim anıñ tarâfından rağbet var imiş*” (121a/3) / “Sonra malum oldu: Onun rağbeti varmış.” “*Yigitlik eyyâmında bir kimirseniñ ‘ışkına köñül bağlap idim ol sebepten kim yüzi bed-i letâfet dağı özi kân-ı melâhat id*” (121b/6-7) / “Gençlik çağında birisinin aşkına gönül kaptırdım, şu sebepten: Yüzü güzel bir dolunay (gibi) ve kendisi güzellik madeni (gibi) idi.”

#### 1.14.5. *ki / kim* Bağlama Edatının Ara Cümle İşlevinde Kullanılması

Ana cümlelerin herhangi bir ögesinden sonra onu açıklayan, belirten ya da niteleyen *ki / kim* bağlama edatıyla oluşan cümleye 42 yerde rastlanmıştır: “*Ol özden kim cefâ kılmğa yoldaşları bilen kilse ‘aceb degül ‘aşıklarına kıyıp kanlar töker bolsa*” (116a/9) / O sevgili, ki yoldaşlarıyla cefa etmeye gelse, kanlar dökse buna şaşılmaz (ki) “*Ol kişiler kim anı öltürmege işâret kılar idiler kâzî alarğa nükte bilen ayttı*” (131b/3) / “O kişiler, ki onu öldürmeye işaret ederler, kadı onlara nükte ile (şöyle) dedi...” “*Ayttı munça söz kim sen sözlediñ benim ‘aklım terâsüsında ol kadar degül kim...*” (134a/7) / “Söyledi: O söz, ki sen söyledin, benim akıl terazimde o kadar değil ki...” “*Yigit kim fil tig bolsa kavî-ten uruşda irilik andan isteme sen*” (149b/12-13) / Bir yiğitten, ki fil gibi güçlü gövdeye sahip de olsa, savaşta kahramanlık bekleme.” “*Kerem kim sende bar andan meni maħrûm koymas sen*” (131a/4) / “Kerem, ki sende var, beni ondan mahrum bırakmazsın.”

#### 1.15. *İkin / velîkin / velâkin/ velî* Bağlama Edatlarıyla Kurulanlar

Olumsuzluk işlevi ile cümleleri birbirine bağlayan bu bağlama edatlarıyla kurulan cümle sayısı 45’tir: “*Ol muğannî köp bilür İkin anıñ kim işitse lehcesin bolur melû*” (61b/6) / “O şarkıcı çok biliyor; ama lehçesini kim işitse melûl olur.” “*Ululara kirekli söz söylemek revâdur İkin alar işinde tutmaq hañâ hañâdur*” (127b/13) / “Büyüklerle gerekli söz demek uygundur; ama işlerinde hata bulmak hatadır.” “*Âlimdurur velîkin cāhilliği ma’lûm bolur*” (167b/1) / “Âlimdir; ama cahilliği malumdur.” “*Andan saña birgey velîkin ol hocānı ayturlar buhl bilen*” (85b/11) / “Ondan sana verecek; ama o hoca için cimri diyorlar.” “*Âzād kıldım didi velâkin maşlahat körmed*” (Azat ettim dedi; ama uygun görmedi.”

#### 1.16. *meger / meger (kim)* Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Cümleleri *meğer, yoksa, sadece, ama* gibi anlamlarla birbirine bağlayan bu bağlama edatıyla kurulan cümle sayısı 13’tür: “*Niçün halkñı tağıtursen meger memleketni terk itip kitmek tilerseñ*” (16b/4-5) / “Neden halkı dağıtıyorsun; yoksa memleketi terk edip gitmek mi istersin?” “*...hatm boldı meger kabâhat anja*” (47b/11) / ...bitti, o zaman kabahat onundur.” “*Her kün körinür meger kış künleri maħcûb ve maħbûb bolur*” (67a/6-7) / “Her gün görünür; ama kış günleri mahcup ve sevgili olur.” “*...cihānda yoq meger cennette bolğay*” (125a/1) “... dünyada yok; sadece cennette vardır.” “*Ni boldı*

bu şeklime bilmen **meger** ki mâtem-i hüsnim için kara keymiş" (119a/1-2) "Bu suretime ne oldu, bilmem; yoksa güzelimin matemini için karalar mı giymiş(im)?"

### 1.17. niçük ... kim/ ki ... Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bunlar cümleleri *tıpkı, -dığı gibi, tıpkı, nitekim, nasıl ki, -A rağmen* anlamlarında birbirine bağlar. Kullanım sayısı 37'dir: "**Niçük ki tutmas alıp su keffi öze gırbâl ol hâletde melikniñ aña meyli yok idi**" (21a/10-11) / "Suyun kalbur üzerinde durmadığı gibi o hâlde sultanın (da) ona meyli yoktu." "**İrdem iyessin hasûd sivmes vaşvâş niçük sivmese nür**" (107a/5-) / "Yarasanın ışığı sevmediği gibi hasetçi de erdemli kimseyi sevmez." "**Uzun boylı ahmakdan kışka boylı 'âkil yaşşırağdurur niçük kim meselde kilür**" (10b/1-2) / "Uzun boylu ahmaktansa kısa boylu akıllı iyidir; nitekim hikâyede (şöyle) anlatılır..." "**Atı inçi atası bilgili bay niçük kim resm idi boldı temâşâ**" (138a/11) / "Adı inci, babası zengin ve bilgisi; sanki resimdi seyretti." "**Otırmaz câhil ir köñlünde hikmet niçük taş öze ursa timür miñ**" (59b/1-2) / "Cahilin aklına hikmet oturmaz; tıpkı taşa demir mih vurulamayacağı gibi." "**Niçe kim anıñ mülki özgeler ilinde bolğay munuñ közleri ol mülk artınça ǵalğay**" (10a/4-5) / "Onun malı başkalarının elinde olduğunda bunun gözü o malın ardından bakar." "**Niçe kim şeyhim naşihatı yādıma kilse bu beytni oğur idim**" (59b/9-10) / "Şeyhimin nasihatı aklıma geldikçe bu beyti okurdum."

### 1.18. ni kadar kim... Bağlama Edatıyla Kullanılması

Bu kalıp başına geldiği cümleyi *sA bile, -A rağmen, -dıkça* gibi anlamlarla kendisinden sonraki cümleye *zıtlık* işleviyle bağlar. Kullanım sayısı 6'dır: "**Ni kadar kim bigler aşı tatlı bolsa ay ǵonak yarlı yoksulğa kuru itmeki andan yaşşırağ**" (174a/1-2) / "Beylerin yemeği her ne kadar tatlı olsa bile fakir ve yoksula kuru ekmeği ondan iyi gelir." "**Ni kadar kim 'ömrüm bolğay semâ' yaşınına kilmegeymen**" (61b/2) / "Yaşadıkça musikinın yakınına dahi gelmeyeceğim." "**Ni kadar kim luşf bilen aldap sözlediler fâyide kılmadı**" (17b/1-2) / "Lütuf ile ikna edip söylemelerine rağmen fayda etmedi." "**Ni kadar kim 'ömrüm bar bu naşihat bilen 'amel kılgaymen**" (52a/9-10) / "Ömrüm oldukça bu nasihate göre amel ederim."

### 1.19. ni kim / ni ... kim... Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu kalıp cümleleri birbirine *şart* işleviyle ve *-A bile, -sA dA* gibi anlamlarla bağlar, kullanım sayısı 13'tür: "**Bu ni mekkâr harâmzâde şâyifedurur kim itlerni şişıp taşlarını bağlap ottururlar**" (110a/9-10) / "Bu nasıl bir hilekâr, haramzade bir topluluktur ki köpekleri çözüp taşları bağlayıp otururlar." "**Ni şürette imiş kim munça fitnelerge sebep bolup turur**" (126a/8-9) / "Nasıl birisiymiş ki bunca fitnelere sebep oluyor." "**Ni hareket kim kılsa mevzün bolğay**" (140b/1) / "Ne yapsa düzenli yapar." "**Ni yamalıǵ kim kıla bilür bolsañ düşmeniñge kılmayıñ**" (162a/6-7) / "Düşmanına kötülük yapma imkânın olsa bile yapma!" "**Nikim maşşüdi idi birdiler**" (7) / "Maksadı neyse verdiler." "**Ni kim oğı bar idi attı**" (157a/5) / "Ne kadar oku varsa attı." "**Ni kim ol aytsa anıñ sen 'aksin it**" (164a/6) / "O ne söylese aksini yap."

### 1.20. niçe / niçe (kim) Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları başına geldiği cümleyi *-sA bile, -dıkça, -dığı gibi, -dansa* gibi anlamlarla sonraki cümleye *zarf* göreviyle bağlar. 43 örneği vardır; 15 tanesi *niçe*, 28 tanesi *niçe kim* bağlama edatından oluşmaktadır: "**Niçe bolsa za'if tâzi at bir şavile eşekden ol yaşşı**" (10b/7) / "Arap atı ne kadar zayıf olsa bile bir tavla eşekten iyidir." "**Niçe kilse şabâ yili seşergâh yüzüm yirge sürüp ayturmen allâh**" (50a/11) / "Saba rüzgârı seher estiği zaman secdeye gidip Allah derim." "**Niçe mañlasañ ol kerîh ün bilen bolur ģasta lâ-şek işitken köñül**" (111a/7) / "O çirkin sesinle ezan okuduğunda işiten gönül şüphesiz hasta olur." "**Niçe kim mîskinlik itip su tiledi birmediler**" (101b/ 11) / "Miskinlik edip su istemesine rağmen vermediler."

### 1.21. ol ... (kadar) kim ... Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu kalıp da her iki cümleyi *öyle bir ... ki ...* anlamıyla ve açıklama ve tarz bildirme işleviyle birbirine bağlar. Kullanım sayısı 21'dir: "**Ol ģâyette yitti kim bigler bigenip i'zâz ve ikrâm kıılır idiler**" (14a/12) / "Öyle bir yere ulaştı ki beyler onu beğenip ağırlar ve ikramda bulundurlardı." "...küreş 'ilmin öğretti oğlan ol ģâyette yitti kim bu velâyetde ni kadar küreşçi bar idi barçasın bastı" (38/12-13) / "Güreş ilmini öğretti oğlan öyle bir mertebeye ulaştı ki şehirde ne kadar güreşçi varsa hepsini mağlup etti." "**Söz ol yirge yitti kim bu ma'nide ayttım**" (55a/8) / "Söz öyle bir yere geldi ki bu manada (şöyle) dedim." "**Bařilniñ altını ol vařt yirden çıkar kim anı yirge ǵoyğaylar**" (156a/2) / "Cimrinin altını öyle bir zamanda yerden çıkar ki onu yere koyarlar (ölüp onu gömerler altınını göremez, ondan yaşarken faydalanamaz." "**Dostǵa ol kadar yâri kılgıl kim düşmen bolsa saña zafer tapmağay**" (39b/9) / "Dosta,

düşman olduğu zaman sana üstün gelmeyecek kadar yardım et!" **"Ol kadar yakın kildi kim yakası yigitni iline kirdi"** (100b/3) / "Öyle bir yaklaştı ki yakası gencin eline girdi (yakalandı)." **"Yigitni ol kadar urdular kim mecrūh bolup tūştı"** (101/b-102/a-13-1) / "Genci ol kadar dövüdüler ki yaralanıp yere düştü."

### 1.22. **ol vakt kim...** Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu kalıp, başına geldiği cümleyi *ne zaman ki*, *-dığı zaman*, *-diğında* anlamlarında sonraki cümleye bağlar, kullanım sayısı 3'tür: **"Ol vakt kim ta'ām yimege oturdılar zāhid yimek az yidi"** (52b/1) / "Yemeğe oturdukları zaman zahit az yedi." **"Ol vakt kim oğlanlar atası boldum dağı oğlanlık kılmadım"** (135b/12) / "Ne zaman ki baba oldum artık çocukluk yapmadım." **"Ol vakt kim tenjini unuturmen sizni yād itermen"** (57a/11) / "Allah'ı unuttuğumda sizi hatırlarım."

### 1.23. **pes (kim) Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle**

Cümleleri "öyleyse, o hâlde, şimdi, halbuki" gibi benzer ya da yakın anlamlarla birbirine bağlayan bu bağlama edatı ile kurulan bağlı cümle sayısı 15'tir: **"Ol dağı kerem körgüzüp sulṭān boldı halknıñ kilmegi saltanat körki durur pes sen ni üçün halknı tağıtursen?"** (16b/1-3) / "O da kerem gösterip sultan oldu, halkın gelmesi saltanatın güzelliğini gösterir; o hâlde sen neden halkı dağıtıyor (ki)?" **"Sen çerāğnı körmezsen çerāğ bilen ni körgeysen pes 'ālimler meclisi bezzāz dükkānına oḥşar"** (75b/5-6) / "Sen çırağı görmezsin çirakla ne göreceksin; öyle de âlimler meclisi kumaşçı dükkânına benzer..." **"Ol bularğa mu'tekid degül ve rāzî bolmayın pes maḥa anıñ küfrin işitmek ni kirek?"** (107b/13) / O bunlara inanmıyor ve razı değil; o hâlde bana onun küfrünü dinlememe ne gerek var?" **"Yā bir esīrni ḥalāş ite almas pes bizim ebnā-i cinsimiz alar mertebesini bilen kaçan tiñ bolğay?"** (152a/3-4) / ... ya (da) bir esiri bile kurtaramaz; öyleyse bizim hemcinslerimiz onların mertebesiyle nasıl (olur da) denk olur?" **"Öz ḥaṭāsına mu'terif bolup turur pes ma'lūm boldı kim"** (121a/3) / "Kendi hatasını itiraf ediyor; sonra malum oldu ki..."

### 1.24. **tâ ki Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle**

Bu bağlama edatı cümleleri "-ınca ve -diğında" anlamlarıyla birbirine bağlar. İlk cümle ikinci cümleye bu anlamlarla zarf olarak bağlanır. Kullanım sayısı 3'tür: **"Tâ ki bir kiçe ol ḥākimniñ matbaḥı otı otun anbarına tūştı barça emlāki yandı"** (38a/4-5) / "Bir gece o hekimin mutfaktaki ateşi odun ambarına düşünce bütün malı yandı." **"Tâ ki bir kuyığa yitti kördi kim..."** (101b/8-9) / "Bir kuyuya vardığında gördü ki..."

### 1.25. **vaḳta ki/kim...** Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

*Ne zaman ki*, *-dığı zaman* gibi anlamlarla başına geldiği cümleyi zarf ilgisi kurarak sonrakine bağlar, kullanım sayısı 4'tür: **"Vaḳtā kim irinden ibçi rāzî barışmas alar niçe buyursa kāzı"** (134a/12-13) / "Ne zaman ki kadın kocasından razı değil kadı ne kadar emretse de onlar barışmaz." **"Vaḳtā kim ol munı buyurdi cibril ve mikāyil ol ortada medḥal istedi"** (54b5-6) / "O bunu emrettiği zaman Cebrail ve Mikail oraya girmek istedi."

### 1.26. **(velî) ni fāyide kim Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle**

*Ne fayda ki*, *ama* anlamları ve zıtlık işleviyle cümleleri birbirine bağlayan bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle sayısı 2'dir: **"... dağı ilk yaz yağmuru dururlar ni fāyide kim yağmaslar"** (155b/9) "... ve ilkbahar yağmurudurlar; ne fayda ki yağmazlar." **"Bu kün tilekim iriştı velî ni fāyide kim ümid yok ki kiçip 'ömr bir yana yirine kilgey"** (19a/6-7) "Bugün dileğime kavuştum; ama ne fayda ki ömür tükendi ve bir daha da yerine gelmeyecek."

### 1.27. **ve Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle**

Bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle sayısı 12'dir: **"Kilip iflās kışşasın okudı ve dağı vāzife tiledi"** (21a/12) / "Gelip iflas kıssasını okudu ve başka vazife istedi." **"Ma'de çün ḥoldı ve ḥāşıl boldı renc"** (85a/8) / "Mide doldu ve sıkıntı meydana geldi." **"Piyāde aç ve armış"** (74a/12) / "Piyade açtır ve yorulmuştur."

### 1.28. **yâ Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle**

“Ya da, veya, yoksa, aksi takdirde” anlamlarıyla cümleleri birbirine bağlar. Kullanım sayısı 14'tür: “Ay irenler yat çerige ot uruñ **yâ** barıp ‘avrat kumâşın kiyip ivde oturun” (11b/4-5) / “Ey yiğitler, yabancı orduyu ateşe verin; yoksa kadın elbisesi giyip evde oturun!” “Atımın arpası bolmasa **yâ** eyerimin içirgisi tutsak bolsa” (22b/23a-13/1) / “Atımın arpası olmasa ya da eyerimin keçesi tutsak tutulsa...” “İmkânları yok idi kim külgeyler **yâ** sözleşgeyler” (141a/10) / “Gülmeye ya da konuşmaya imkânları yoktu.”

### 1.29. **yâhû** Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Yoksa, yahut” anlamlı bu bağlama edatıyla kurulan bağlı cümle sayısı 1'dir: “Sormas anı kim bu şālîh nâkası mı **yâhû** deccâl işeki” (154b/9) / “Şunu sormaz ki bu Hz. Salih'in devesi midir yoksa deccalin eşeği midir?”

### 1.30. **ya'ni** Bağlama Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Açıklama işlevi ile cümleleri birbirine bağlayan bu bağlama edatıyla kurulan cümle sayısı 7'dir: “Yürür tegirmen **ya'ni** köp harc itmek ol kişige müsellemdurur” (142a/10-11) / “Değirmen döner, yani (öyle de) çok harcamak bir kişiye uygun düşer.” “... ferzîn bolurlar **ya'ni** burunğıdan yahşsı bolurlar” (147a/5) / “... vezir olurlar, yani öncekinden daha iyi olurlar.” “Az az yığılsa haylî bolur **ya'ni** anlarda kim kuvvet yokturur uşak taşlar tirşürür” (171b/3) / “Az az toplansa çok olur, yani kuvvetsiz olanlar ufak taşlar toplar.”

### 1.31. **yok ise / yoksa**

Bu bağlama edatları cümleleri zıtlık işleviyle birbirine bağlar. Kullanım sayısı 8'dir: “İlinde bar ise körgüz velâyet **yok ise** ni kerek bu lâf-ı da'vâ” (80b/8) / “Elinde velayet varsa göster; yoksa bu dava sözlerine ne gerek var?” “Bu sevdâni başınđan kitergil **yoksa** ziyân kılursen” (95a/13) “Bu sevdadan kurtul; yoksa zarar edersin.”

## 2. KARŞILAŞTIRMA VE DENKLEŞTİRME EDATLARIYLA

Bu edatlar cümleleri karşılaştırma ya da denkleştirme yoluyla birbirine bağlamaktadır. *Gülîstan Tercümesi*'de bu edatlarla kurulan bağlı cümle sayısı oldukça azdır.

### 2.1. **bir vakt bolur kim ... dağı bir vakt kilür kim ...** Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

“Bazen ... bazen ...” anlamıyla iki cümleyi birbirine bağlayan, bir karşılaştırma ve denkleştirme edatı görevi üstlenen bu unsurlarla kurulan bağlı cümle sayısı 1'dir: “Her bir ağaçnıñ dahlı mu'ayyen turur ma'lûm vaktı bilen **bir vakt bolur kim** yaşarur **dağı bir vakt kilür kim** kuvarur” (177b/4-5) / “Her bir ağacın verimliliği olma zamanı bellidir. Bazen yeşerir bazen solar.”

### 2.2. **eger ...eger ... / eger... ve ger...** Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu bağlama edatları cümleleri şart ilgisıyla birbirine bağlar, kullanım sayısı 6'dır: “**Eger** ol gâlib kilse yılan öltürdün **ve ger** bu gâlib bolsa düşmenden kurtuldun” (165b/1-2) “Eğer o galip gelse yılan öldürdün eğer bu galip gelse düşmandan kurtuldun.” “**Eger** hâtır cem'iyeti dağı **ibâdet ferâğati için** bolsa hâlâlturur **eger** cem' için bolsa hâramturur” (73a/1-2).

### 2.3. **kim ... kim ...** Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümle

Eğer ... eğer ... anlamıyla ve şart ilgisıyla cümleleri birbirine bağlar, kullanım sayısı 1'dir: “Ol **kim** zâhid turur almas ol **kim** alur zâhid degül” (72a/7-8) / “Eğer o almazsa zahittir eğer alırsa zahit değil.”

### 2.4. **ni ... ni ...** Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle

Bu edatlar kurmuş olduğu olumlu cümleye olumsuz bir anlam katmaktadır. Bunlarla kurulan bağlı cümle sayısı 6'dır. Bunlardan 2 tanesinde ikinci cümledeki yüklem düşüğü görülmektedir: “**Ni** senin bağırıñ ol kebâb itsin **ni** anıñ şöhetin temennâ kı” (52a/6-7) / “Ne sen onun sohbetini temenni et ne o senin bağırını kebap etsin (seni perişan hâle koysun).” “**Kim** nefis esiri turur ol kişige **ni** karındaş bolur **ni** yakın (bolur)” (78a/7-8) / “Kim nefsinin esiri ise o kişiye ne kardeş bulunur ne de yakın (bir

kimse) (bulunur).” “*Ni künden şabır bar idi ni kiçe qarār*” (113b/9) / “Ne gündüz sabredebilirdi ne geceleyn huzuru (vardı).”

## 2.5. *vakt bolur bolur kim ... (dağı) vakt bolur / kilür kim... Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle*

Bunlar *bazen ... bazen ...* anlamıyla cümleleri birbirine bağlayarak bağlama edatı görevi üstlenmişlerdir. Bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 2’dir: “*Vakt bolur kim nedimlerde sultān ḥazretinde kīs bilen altun tiger dağı vakt bolur kim başı kiter*” (24a/9-10) / “Bazen nedimlere sultan hazretlerinden kese ile altın gider ve bazen de başı gider (öldürülür).” *Vakt bolur kim selām kılsaḡ melūl bolur vakt kilür kim sökseḡ ḥıl’at ve ni’met bağışlar*” (24a-b/13-1) / “Bazen selam versen melūl olur bazen de sövsen ipek elbise ve nimet bağışlar.”

## 2.6. *yâ ... yâ ... Karşılaştırma ve Denkleştirme Edatıyla Kurulan Bağlı Cümle*

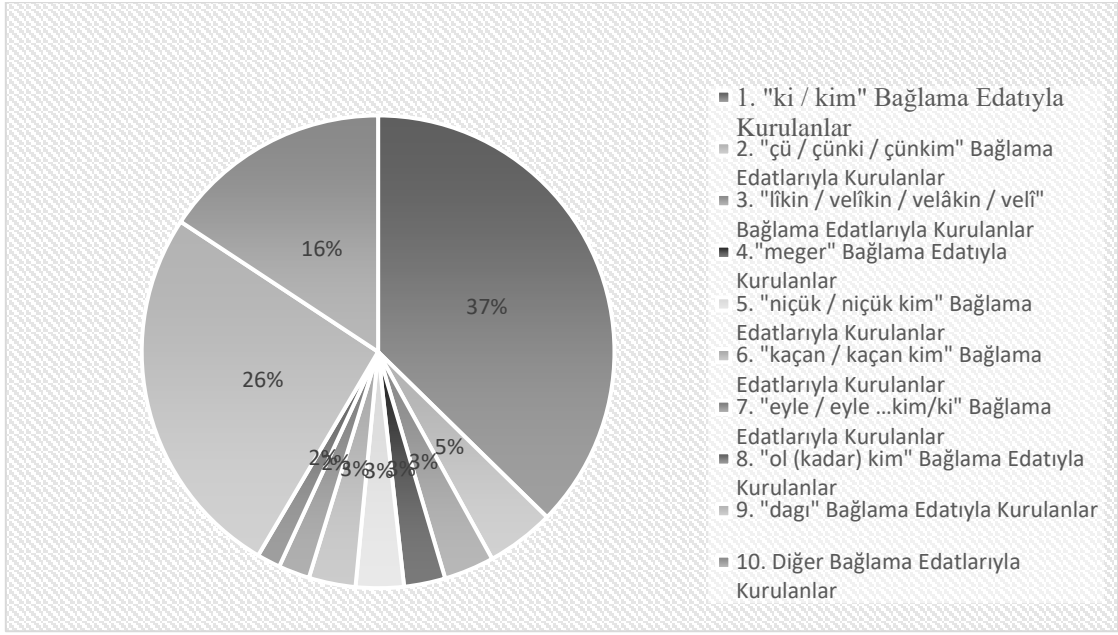
Bu şekilde kurulan bağlı cümle sayısı 8’dir: “*Yâ bu teşvîş içinde rāzî bol yâ ciger daḡına taḥammül kı*” (25b/3-4) / “Ya bu karışıklık içinde (hâline) razı ol ya ciger yarasına tahammül et.” “*Yâ ḥoca yük bilen kızıl altun alıp kilür yâ baḡr içinde ḡarḡ bolup kıın bilen ölür*” (28a/9-10) / “Hıca ya yük dolusu kızıl altın alıp gelir ya da deniz içine batıp sıkıntı içinde ölür.” “*Yâ şavāb kilgey yâ ḡatā (kilgey)*” (42a/6) / “Ya doğru olacak ya hatalı (olacak).”

## SONUÇ

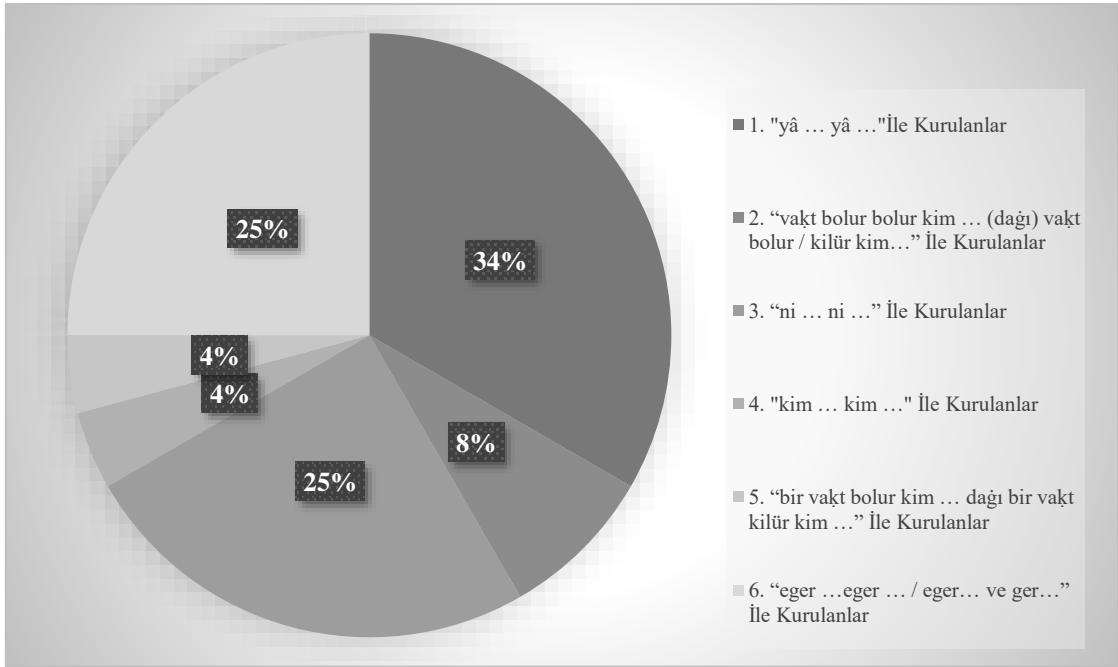
*Gülistan Tercümesi* bağlı cümle bakımından oldukça zengin veriler sunmaktadır. Bunların çoğu, 1333’lük kullanım sayısıyla, *bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümlelerden* oluşturmaktadır. Bunların içinde *kim/ki bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümleler* 489 gibi önemli bir sayıyla öne çıkmaktadır. *Kim/ki bağlama edatlarına*, cümleleri birbirine bağlarken oldukça değişik anlamlarda (zira, eğer, -malı/meli, kadar, belki, hiç, ama, fakat, da/de bağlacı, o zaman, o hâlde, a anda, o esnada, yoksa, ve) rastlanmakta ve genelde *yan cümleyi*, ana cümleye zarf ögesi olarak bağladığına tesadüf edilmektedir. Bu bağlama edatlarıyla kurulan cümlelerde *yan cümle*, *ana cümlede* yer alan *öğeleri* (özneyi, zarfı, yer tamlayıcısını, nesneyi, yüklemi) bazen niteler bazen onların ögesi olur (öznesi, nesnesi, yer tamlayıcısı ve zarfı) bazen de onları açıklar. *Kim/ki’li* bağlama edatıyla kurulan cümlelerde özellikle açıklama işlevi sayısal fazlalığıyla (142) dikkat çekmektedir. *Çün/çünki/çünkim* bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümlelerin sayısı 61’dir. Bu bağlı cümlelerde söz konusu edatların başına geldiği cümle *yan cümle*, bunun, çeşitli anlamlarla bağlandığı cümle ise *ana cümledir*. Yan cümle çeşitli anlamlarla (-dığında, -dığı zaman, -ınca, -dıkça, -A rağmen, iken, artık) ve zarf göreviyle *ana cümleye* bağlanmaktadır. Bunlar dışındaki *bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümlelerin* öne çıkanların anlamları ve sayısal verileri şöyledir: *ammâ* “ama” (23), *bolḡa / bolḡay kim* “belki, ola ki” (23), *bolmasun ki* “(temenni ifade eder) 5), *daḡı* “dahi, ise, da/de, ama, artık, bundan sonra, ardından” (338), *eger* “eğer, -sa, sa bile” (34), *illā / illā kim* “illa” (19), *kaçan / kaçan kim* “-dığı zaman, -dığında” (42), *kaḡda / kaḡda kim* “-dığında, -dığı zaman, -sa” (13), *lîkin / velîkin / velâkin/ velî* “lakin, ama” (45), *niçe / niçe kim* “sa bile, -dıkça, -dığı gibi, -dansa” (43), *niçük kim/ki* “dığı gibi, tıpkı, nitekim, nasıl ki, -A rağmen” (37).

*Ki/kim bağlama edatlarıyla kurulan cümleleri* bazı araştırmacılar, *ki’li birleşik cümle* başlığı ile *birleşik cümle* olarak ele almışlardır; ancak söz konusu edatlar da *ama*, *oysa*, *eğer* gibi bir bağlama edatıdır ve bunlarla kurulan cümleler de *bağlı cümle* olarak ele alınmalıdır ki bu çalışmada da “*kim/ki*” *bağlama edatlarıyla kurulan cümleler* bu başlık altında ele alınmıştır.

Karşılaştırma ve denkleştirme edatlarıyla kurulan cümleler ise 24 adet kullanımıyla az sayılabilecek bir kullanıma sahiptir. Bugünkü *ne ... ne ...* edatlarının karşılığı *Gülistan Tercümesi*’nde *ni... ni...* şeklindedir. Söz konusu eserdeki *bağlı cümlelerin* yüzdelik oranları aşağıdaki grafiklerde gösterilmiştir.



Şekil 1: Bağlama edatlarıyla kurulan bağlı cümlelerin kendi aralarındaki yüzdelik oranları



Şekil 2: Karşılaştırma ve denkleştirme edatlarıyla kurulan bağlı cümlelerin kendi aralarındaki yüzdelik oranı

## ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu çalışma nicel veya nitel saha araştırması içermediğinden etik kurul onayı gerektirmemektedir.

## ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

## KAYNAKÇA

Akar, A. (2013). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Delice, İ. (2018). *Türkçe Sözdizimi*. İstanbul: Asitan Kitap.



- Eckmann, J. (2017). *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (Yayıma Hazırlayan O. F. Sertkaya). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ediskun, H. (2017). *Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım.
- Hacıeminoğlu, N. (2015). *Türk Dilinde Edatlar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1978). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, L. (2013). *Türkçenin Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karamanlıoğlu, A.F. (1989). *Gülistan Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri – Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Neşe, A., Özel: Ve Çam, A. (2003). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Özmen, M. (2016). *Türkçenin Sözdizimi*. İstanbul: Karahan Kitabevi.
- Topaloğlu, A. (2019). *Karşılaştırmalı Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yayınları.